

bės pakliuvo į Berlyno, Įsruties, Karaliaučiaus, Kauno, Liepojos, Sankt-Peterburgo, Šiaulių, Tartu, Vilniaus ir kitus muziejus. Daug jų sukaupia Kretingos muziejuje, kuriame radiniai iš pajūrio Lietuvos archeologijos paminklų sudaro vieną gausiausių kolekcijų.

Literatūra

Grigalavičienė E., 1974. Žalvario amžiaus paminklai ir radiniai // Lietuvos archeologijos atlasas. I. Vilnius.

Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A., 1961. Lietuvos archeologijos bruožai. Vilnius.

LA, 1930, 1934. Lietuvos aidas. 1930, Nr.147; 1934, Nr.188.

Tautavičius A., 1977. Lietuvos TSR archeologijos atlasas. 3. I-XIII a. pilkapynai ir senkapiai. Vilnius.

VAK, 35. Valstybės archeologijos komisijos medžiaga, saugoma Lietuvos kultūros ministerijos Kultūros paveldo centro archyve, byla 18.

Algimantas Merkevičius

Laidosena Vakarų Lietuvoje akmens ir ankstyvuojų metalų laikotarpiais

Vakarų Lietuva, šiame straipsnyje - tai teritorija, apimanti platų pajūrio ruožą, geležies amžiuje apgyvendintą kuršių genčių. Pagal dabartinį administracinį suskirstymą, tai maždaug dabartiniai Klaipėdos, Kretingos, Skuodo ir Šilutės rajonai. Iki kuršių, žalvario ir ankstyvajame geležies amžiuose čia buvo šiaurės rytinė vakarų baltų pilkapių kultūros dalis. Dar anksčiau - Pamarių kultūros teritorijos dalis, o prieš ją - vakarinė Narvos kultūros teritorijos dalis.

Akmens amžius

Neabejotina, kad paleolito ir mezolito laikotarpiais ši teritorija buvo gausiai gyvenama, tačiau šių laikotarpių kapų dar nerasta. Artimiausi šiam regionui kapai surasti Biržulio ežero regione, Spigino (Butrimas A., 1992, 4-10) ir Duonkalnio salose (Kunskas R., Butrimas A. ir kt. 1985, 35-44).

Iš neolito laikotarpio, šiame regione žinoma keletas palaidojimų, surastų prieš II-ąjį, ar net I-ąjį pasaulinį karą. Duomenys apie juos labai fragmentiški. Dar XIX a. pabaigoje Kuršių Nerijoje aptikta keletas kapų. Penki kapai surasti Meškos galvos gyvenvietėse, po vieną Alksnynėje ir Juodkrantėje (Rimantienė, 1996, 302). Alksnynėje ir Juodkrantėje surasti mirusieji buvo palaidoti suriestoje padė-

tyje (Rimantienė R., 1974, 58). Dar vienas kapas, kuriame mirusysis palaidotas suriestoje padėtyje, atsitiktinai surastas 1937 m. Kurmaičiuose žviryne. Prie galvos mirusiajam buvo padėtas laivinis kovos kirvis (Rimantienė R., 1996, 222). Lankupių kaime, Minijos dešniame krante, aptiktas apie 40-50 metų vyras, palaidotas išiestoje padėtyje, prie kurio galvos buvo laivinis kovos kirvis (Butrimas A., Kazakevičius V. ir kt. 1985, 15). Kelių žmonių kaukolių fragmentų surasta tyrinėjant Šventosios gyvenvietes. R.Rimantienės nuomone, Šventosios gyvenvietėse buvo laidojamos mirusiųjų galvos, atskirtos nuo kūno (Rimantienė R., 1979, 85).

Remdamiesi šiais duomenimis, galime daryti išvadą, kad vakarų Lietuvoje aptikta keletas Narvos, Virvelinės keramikos ir Pamarių kultūrų kapų. Visi kapai griautiniai, datuoti neolitu. Išsiskiria trys laidojimo tipai: 1. suriestoje padėtyje, 2. išiestoje padėtyje ant nugaros, 3. galvų, atskirtų nuo kūno laidojimas gyvenvietėse. Kapuose, priklausančiuose Virvelinės keramikos ir Pamarių kultūroms mirusieji laidoti suriestoje padėtyje. Mirusieji, laidoti išiestoje padėtyje su Virvelinės keramikos kultūros įkapėmis, skirtini jau pačiai neolito pabaigai – žalvario amžiaus pradžiai, kai mirusieji vėl imti laidoti išiestoje padėtyje, bet dar išlieka ankstesnio laikotarpio įkapės. Galvų, atskirtų nuo kūno laidojimas žinomas žalvario amžiaus pradžioje. Tokių kapų rasta Kretuono 1C gyvenvietėje (Girininkas A., 1994, 224-235) ir kitur. Kada prasideda toks laidojimo būdas? Sprendžiant iš Šventosios medžiagos - neolito pabaigoje (Rimantienė R., 1979, 12, 85). Tokių palaidojimų rasta ir kitose neolitinėse Baltijos regiono gyvenvietėse (ten pat, 85-86).

Žalvario amžius

Perėjimas iš akmens į žalvario amžių vyko palengva, be didesnių permainų. Jau neolito pabaigoje plinta naujas laidojimo būdas - pilkapiuose, kai virš vieno ar kelių mirusiųjų supilamas žemės ar akmenų sampilas. Pats ankstyviausias pilkapynas pietryčių Baltijos regione tyrinėtas Sembos pusiasalyje Kaupe, prie Viskiautų (Gimbutienė M., 1985, 47). Čia, daugiasluksniame pilkapyje surasti trys griautiniai palaidojimai, iš kurių du buvo suriestoje padėtyje ir datuojami III tūkstm. pr. Kr., o trečias – palaidotas, atrodo, išiestoje padėtyje ir datuojamas II tūkstm. pr. Kr. viduriu (ten pat, 47-48).

Pirmieji pilkapiai vakarų Lietuvoje, matyt, buvo įrengti neolito pabaigoje. Neabejotina, kad dalis mirusiųjų, palaidotų suriestoje padėtyje, turėjo sampilus virš palaidojimų, tačiau sampilai suplokštėjo ir dažniausiai žemės paviršiuje jų jau nesimato.

Pats ankstyviausias vakarų Lietuvos pilkapynas, datuojamas senuoju žalvario amžiumi, surastas XIX a. pabaigoje Šlažuose, tyrinėtas vokiečių archeologų K.Šerbringo ir A.Becenbergerio (Šturms E., 1936, 100-102). Tada čia dar buvo penki daugiasluksniai pilkapiai. Juose mirusieji laidoti senojo

žalvario amžiaus pabaigoje, naujajame žalvario amžiuje ir ankstyvajame geležies amžiuje. II tūkstm. pr. Kr. pabaigoje vakarų Lietuvoje mirusieji imti deginti, bet ir toliau laidoti pilkapiuose (Gimbutienė M., 1985, 69). Mirusiųjų deginimo paprotys vakarų Lietuvoje išsilaikė maždaug iki erų ribos. I tūkstm. pr. Kr. pabaigoje pasirodė pavieniai griautiniai kapai (Grigalavičienė E., 1979, 32). Visgi pilnai pereita prie griautinio laidojimo būdo kapinyuose su besijungiančiais akmenų vainikais I a. po Kr. (Kulikauskas P., 1968, 54).

Šiuo metu vakarų Lietuvoje žinome apie 25 pilkapyne, iš kurių 15 tyrinėta. Bendras ištirtų pilkapių skaičius - virš 40. Dalis pilkapyne suplokštėje, sunaikinti, arba labai apnaikinti. Apibendrinus turimus duomenis galima pasakyti, kad dauguma pilkapyne buvo įrengiami gražiose, pakilnesėse vietose, arba kalvose, prie upių, upelių, arba dviejų upių santakoje. Tik nedidelė dalis pilkapyne įrengta žemuose upių slėniuose, arba kalvų papėdėse. Pilkapių skaičius pilkapyne buvo įvairus. Didžiausiuose pilkapyne - Egliskėse ir Kurmaičiuose ištirta atitinkamai aštuoni ir dešimt pilkapių. Dalis jų jau buvo sunaikinta, todėl galima teigti, kad jų buvo gerokai daugiau, po kelias dešimt. Daugumos pilkapių skersmuo apie 10-15 metrų, o aukštis - 0,5-1,5 metro. Tačiau kai kurių pilkapių sampilo aukštis siekė 3-4 metrus, o skersmuo - apie 30 metrų. Dalis pilkapių - vienasluoksniai, kiti - daugiasluoksniai. Juose laidota ne vieną laikotarpį. Tokie yra Šlažių, Egliskių ir kai kurie kiti pilkapiai. Atskiruose pilkapiuose kapų skaičius svyruoja nuo vieno iki keliasdešimt. Pilkapiuose buvo nuo vieno iki trejų akmenų vainikų. Degintiniai kapai dažniausiai turėjo nedidelius atskirus akmenų vainikėlius ar nedideles akmenines "dėžutes". Akmenų vainikai buvo nuo vieno iki penkių aukštų ir nuo vieno iki trejų eilių. Daugumos pilkapių sampilai supilti iš smėlio, tačiau rasta sampilų iš molio, akmenų arba aplinkinės žemės ir akmenų. Dalies pilkapių visas sampilo paviršius buvo išgrindžiamas akmenimis. Kai kurie pilkapiai turėjo akmeninius grindinius. Tokie grindiniai, dažnai buvo sampilo viduryje (Kurmaičių pilkapis A), kartais - pakraščiuose (A.Giocės tyrinėtus Egliskių pilkapis). Ant tokių grindinių, o kartais po jais buvo įrengiami centriniai kapai. Vėlesni kapai buvo įkasami į sampilus. Kai kurie akmenų vainikai turėjo tarpus - "įėjimus". Griautiniai kapai pilkapiuose randami su įkapėmis, kartais gausiomis ir prabangiomis. Absoliuti dauguma degintinių kapų buvo be įkapių. Matyt, jos buvo sudeginamos kartu su mirusiuoju. Bent dalis nedegintų mirusiųjų buvo palaidota su karstais. Dalies sudegintų mirusiųjų palaikai buvo supilami į urnas, kurios statytos sampile į duobutes arba, dažnesniais atvejais, buvo apdedamos akmenimis. Akmenimis dažniausiai buvo apdedami ir į urnas nesupilti sudegintų mirusiųjų kaulai. Visuose pilkapiuose, įvairiose sampilo vietose randama degėsių. Apeigos su ugnimi neabejotinai buvo labai svarbi laidosenos dalis. Laidosenos tyrimai suteikia labai daug duomenų pažinti praeities kartų dvasinį gyvenimą, todėl labai svarbu ne tik juos tęsti, bet ir suaktyvinti.

Literatūra

- Butrimas A., 1992.** Spigino mezolito kapai // Lietuvos archeologija. T. 8. Vilnius.
- Butrimas A., Kazakevičius V., Česnys G., Balčiūnienė I., Jankauskas R., 1985.** Ankstyvieji Virvelinės keramikos kultūros kapai Lietuvoje // Lietuvos archeologija. T. 4. Vilnius.
- Girininkas A., 1994.** Baltų kultūros ištakos. Vilnius.
- Grigalavičienė E., 1979.** Egliskių pilkapiai // Lietuvos archeologija. T.1. Vilnius.
- Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A., 1961.** Lietuvos archeologijos bruožai. Vilnius.
- Kulikauskas P., 1968.** Kurmaičių kapinynas // Lietuvos archeologiniai paminklai. Lietuvos pajūrio I-VII a. kapinynai. Vilnius.
- Kunskas R., Butrimas A., Česnys G., Balčiūnienė I., Jankauskas R., 1985.** Duonkalnis: vėlyvojo neolito gyvenvietė, alkas ir kapinynas (Janapolės apyl., Telšių raj.) // Lietuvos archeologija. T.4. Vilnius.
- Rimantienė R., 1996.** Akmens amžius Lietuvoje. Vilnius.
- Rimantienė R., 1974.** Akmens amžiaus paminklai // Lietuvos archeologijos atlasas. T.1, Vilnius.
- Rimantienė R., 1979.** Šventoji. Narvos kultūros gyvenvietės. Vilnius.
- Šturms E., 1936.** Die altere Bronzezeit im Ostbalticum // Vorgeschichtliche Forschungen. 10.

Gintautas Zabiela
Vakarų Lietuvos piliakalniai

Vakariniėje Lietuvos dalyje (Pajūris bei kalvotoji Žemaitija) šiandien žinome beveik trečdalį (apie 290) Lietuvos piliakalnių. Geografiškai bei istoriškai tai neblogai apibrėžtas regionas, jeigu į jį įjungsime kelis Nemuno kairiojo kranto (dabartinė Kaliningrado sritis - istorinė Skalva) bei pietvakarinio Latvijos kampo (Kuršo pakraštys - istorinių Duvzarės bei Ceklio žemių dalys) piliakalnius. Piliakalnių pažinimo aspektu Vakarų Lietuvos piliakalniai tyrinėti mažai. Nors jų sistemingesni kasinėjimai prasidėjo dar pačioje XX a. pradžioje (Liudvikas Kšivickis), pratęsti 4 dešimtmečio pirmoje pusėje (Vladas Nagevičius), vėl prie jų sugrįžta tik 8 dešimtmetyje Vytautas Daugudis, Algimantas Merkevičius (vyresnysis)). Lietuvos kaimynai šiam regionui prik-